

YULDUZLAR OBRAZINING PEYZAJ YARATISHDAGI O'RNI
(Abdulla Oripov ijodi misolida)

Zarnigor Sohibova

*Filologiya fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD)*

Buxoro davlat universiteti doktoranti

zarnigorsohibova1988@gmail.com

Annotatsiya: *Adabiyotimizda tabiat manzarasi, bizni o'rab turgan jonli va jonsiz borliq tasviri aks etgan she'rlar alohida turkumni tashkil qiladi. Bunday asarlar manzara yoki peyzaj lirikasi namunalari sifatida kichkina yaproq tasviridan keng yoyilgan o'rmongacha, ko'z ilg'amas toshdan buyuk tog'lar, mayda qum zarrasidan samodagi yulduzlar vasfigacha – juda katta tasvir obyekti, ifoda manbaiga egadir. Mazkur maqolada Abdulla Oripov ijodi misolida yulduzlar obrazi tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *peyzaj lirikasi, yulduzlar obrazi, Abdulla Oripov ijodi, antropomorfizm, yolg'izlik.*

Annotation: *In our literature, poems depicting the landscape of nature, animate and inanimate beings that surround us form a separate category. Such works, as examples of landscape or landscape lyrics, range from the image of a small leaf to a sprawling forest, from an inconspicuous stone to a large mountain, from a small grain of sand to the stars in the sky - they have a very large image object, a source of expression. This article analyzes the image of stars on the example of Abdulla Oripov's work.*

Key words: *landscape lyrics, image of stars, work of Abdulla Oripov, anthropomorphism, loneliness.*

Abdulla Oripov ijodi mavzu rang-barangligi, obraz va tasvirlarning turli-tumanligi, ijodkorning hadsiz taxayyulidan yaralgan mazmunning keng va teranligi bilan ulkan bir ummonga o'xshaydi. Shoir lirikasida bizni o'rab turgan borliq tasviriga vobasta inson kechinma va tuyg'ularini ifodalash, tabiat manzarasining poetik talqiniga uyg'un falsafiy fikrlar aytish, xulosalar chiqarish alohida ahamiyat kasb etadi. Zero, "Tabiat – ustoz; u insonni ma'nan va jisman kamol toptiradi. U hamisha hikmat va ibrat manbai" [Rahimjonov N. 3:26]. Abdulla Oripovning peyzaj lirikasida ayniqsa yulduzlar obrazining ko'p takrorlanishi diqqatni tortadi. Uning "Yuzma yuz", "Somolyotda yozilgan she'r", "Qarshi qo'shig'i", "Kenglik nuqtasi", "Yulduzlar", "Miltiraydi mitti yulduz" singari qator she'rlarida bu obrazning o'ziga xos poetik surati chiziladi. Shoirning bu obrazga ko'p murojaat qilishi, hatto ilk she'riy to'plamining "Mitti yulduz" deb nom olishi bejizga emas. Oybekdek buyuk insonni osmonning hiloli o'ziga maftun etganidek, Abdulla Oripovni ham tun qo'ynidagi sirli samo yoritgichlari o'ziga asir etgan, ulug'vorlik timsoli bo'lib ko'ringan bo'lsa ehtimol. Yoki "Yuzma yuz" she'rida shoirning o'zi yozganidek poklik va bokiralik ramzidir:

...Yulduzlar, yulduzlar, siz mening uchun
Soflik va ma'sumlik bo'lib yondingiz.

Borim shudir, deya jovdirab sekin

Oq ko'ngil farzandim bo'lib qoldingiz [Oripov A. 2:62].

Nima bo'lganda ham yulduz obrazi ijodkorni qayta-qayta o'yga toldiradi, mulohazaga chorlaydi. Yulduz va shoirning suhbat berilgan "Somolyotda yozilgan she'r"da [Oripov A. 2:157] ham "ko'k sevmagan gunohkor banda" va "tashvishli yerni xush ko'rmagan" ma'sum yulduz obrazi bir-biriga kontrast qo'yiladi va yuqoridagi misralarga uyg'unlik kasb etadi. Unda ham yuqoridagi holat – odamlarga xos xususiyatlarning tabiatdagi jonsiz narsalarda va hodisalarda ham bo'lishiga ishonish – antropomorfizm [Rahimjonov N. 3:20] holatini kuzatish mumkin. Qashqadaryoning betakror tabiati va tarixi aks etgan "Qarshi qo'shig'i" she'rida esa Abdulla Oripov vohaning yoz manzarasini tasvirlar ekan yulduzlar timsoliga murojaat qiladi. Shoir anchagina yirik hajmli: 38 band, 152 satrdan iborat she'rda yozgi kun-tunni quyidagicha ifodalaydi:

Qaynoq bir to'zon ichra gurkirar endi osmon.

Bosh ustingda o't purkar samoning ajdahosi.

Asta-sekin kun qaytar, bosilar qaynoq to'zon,

Yelar oqshom nafasi – salqin tun ibtidosi.

Har nedan go'zalroqdir balki cho'l kechalari,

Ufqlar kaftdek ravon, ko'k sochgan bor bisotin.

Termulsang ko'ringaydir jannatning go'shalari,

Yulduzlar chug'urlashib so'ylashar tafsilotin [Oripov A. 2:183].

Shoir qalbining eng qaynoq buloqlaridan oqib chiqqan bu satrlar o'quvchi shuurida yoz kunining tunga eshik ochishini jonli va hayotiy tasvirleydi. Nazarimizda, mo'yqalam tutgan mohir rassom ham bu holatni bu qadar ta'sirchan chizishi mushkul, bu manzara sehrini ifodalashda ranglar ojizday go'yo. Buni faqat Abdulla Oripovgagina xos bo'lgan iste'dod, mahorat, tafakkur tarzi va albatta, ona Vatanga bo'lgan cheksiz muhabbat bilan izohlash mumkin. Matyoqub Qo'shjonov ta'biri bilan aytganda shoir "qaysi bir temaga qo'l urmasin, nima haqda she'r yozmasin, uning ko'zi oldida ulug' Vatan turadi, o'sha ulug' Vatanning farzandi sifatida qo'lga qalam oladi. Shu sababdan uning she'rlari doim hayotbaxsh, pafosi baland, ovozi dadil, ruhi tetik" [5]. Shoir "qaynoq to'zon", "samoning ajdahosi" singari yoz fasliga aloqador birikmalar yordamida saratonning kunduzini tasvirlasa, "go'zal cho'l kechalari", teran ufqlar, "bor bisotini sochgan ko'k" yoz tunini aks ettiradi. Bu tunning tanho egalari esa yulduzlardir. Ular behisht bog'lariga juda yaqin. Shoir tasviridagi yulduzlar shunchaki aql ilm vositasida anglagan jonsiz borliq emas. Ular – tirik va uyg'oq, ular so'zlashadi, sirlashadi. Bu esa she'riyatimizda Abdulla Oripovning tasvirlash mahorati, xayol kuchi vositasida tashxisning ana shunday go'zal namunalarini yaratganligini ko'rsatib turibdi.

Sizni jondan sevaman, o, yulduzli kechalar,
Qo'yingizda nihondir, sirli va dilbar xayol.
Sizni suronli kunlar qo'msaganman nechalar
Siz bilan tanholikda so'zlashsam, deb bemalol¹.

Lekin shaddod hayotning yulduzda bormi ishi
Insonlar bor – yulduzdan yulduzlar qadar yiroq.
Insonlar bor – o'zidan yo'qdir bo'lak tashvishi,
"Savdoyi" – deb ataydi shoirni ular ko'proq.

Bunda shoir Vatan manzaralarini chizish barobarida ko'ngil iztiroblari, hissiz va sovuq hayot, moddiyat kishilari haqida ham yozadi. Shunda siz qalban, ruhan yolg'iz lirik qahramon bilan yuzlashasiz. Bu zohirdan botinga yo'l sifatida mavjud manzara tasviri, peyzaj vositasida namoyon bo'ladi va bunda yulduzlar obrazi muhim ahamiyat kasb etadi. Keyingi bandda esa shoir "Xullas, gul va yulduzni bir chetga qo'yib tursang, Bu yerlarning bori shu qip-qizil sahro faqat" deya xulosa chiqaradi va o'quvchini voha tabiatidan tarixi tomon sayohatga chorlaydi. "Qarshi qo'shig'i"dan olingan bu besh band go'yo she'r ichida alohida she'rdan taassurot qoldiradi.

Abdulla Oripovning Hisor tog'lari tasviri berilgan "Kenglik nuqtasi" [Oripov A. 2:187] she'rida ham "yulduzlarga yaqin, ko'zlardan yiroq" lirik qahramon siymosi bor. Tug'ilgan tuproqqa cheksiz muhabbat aks etgan she'rda Vatan "inson va yulduzlar saltanati" deya ulug'lanadi. Shuningdek, unda "yulduzlar chaqnagan chog'", "yulduzlar vasli", "yulduzfishon vatan osmoni", "yulduzli tun" singari ifodalarda yulduzli tun va ona yurt timsoli o'zaro uyg'un tasvirlanadi. Borliq manzarasining poetik tasviridagi bu uyg'unlik umrboqiylik, ulug'vorlik, yuksaklik kabi mushtarak sifatlar vositasida yulduz va vatan obrazlarini birlashtiradi.

"Yulduzlar" she'rida esa shoir yulduz va tong tasvirini yonma-yon keltiradi. Ular "osmon go'zallari" tarzida metaforik birikma bilan ifodalanadi:

Osmon go'zallarini kumush yotoqlar

Qo'yniga chorlaydi, subhidam yaqin... [Oripov A. 2:15]

Shuningdek, quyidagi she'rda ham sahar chog'i va yulduzlarning o'zaro uyg'un poetik manzarasi bor:

Tongni ham osmonga tik boqib kutdim,
Kuzatdim birmabir yulduzlarni ham.
Xayol daryosida o'zni yo'qotdim
Boshimdan koinot zar sochgani dam...

Yulduzlar! Berkinmang tong tumaniga,

¹ Abdulla Oripov. Tanlangan asarlar. 4 jildlik. 1-jild. – T.: G'.G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 2000. – B. 183.

Ketmang, ko'zlarimni yoshlab ketguncha.

Yakka suhbatdoshim, ketmagin Zuhram,

Ketma, senga aytgan she'rim bitguncha [Oripov A. 2:20].

Shoirning "Miltiraydi mitti yulduz" nomli she'rida ham olisdagi kichkina osmon jismining so'zdagi tasviri yolg'izlik timsoli bo'lib keladi. Zero, son-sanoqsiz samo yoritgichlari orasidagi tanholik aslida fikran, qalban, ruhan yolg'izlikning ramzidir. Yoningda seni anglagan, so'zsiz tushungan insonning yo'qligidir:

Ko'k gumbazning bir chetida

Bo'shliqlarga urib bosh

Miltiraydi mitti yulduz,

Tanholikdan to'kib yosh [Oripov A. 2:42].

"Badiiy asarda peyzajning ijtimoiy-falsafiy funksiyasi, tabiat olamining har tomonlama tahlili so'z san'atkorining mahorati bilan bog'liq bo'lgan g'oyat muhim masaladir" [Erkinov A. 4:5]. Zero, lirikadagi tabiat manzaralari, bizni o'rab turgan borliqning shunchaki nazmdagi qayta ifodasi emas, unda hayratlar, iztirob, dard, muhabbat, ishq, hijron singari ko'plab insoniy tuyg'ularning ovozi mujassam. Birgina yulduzlar vositasida poklik, ma'sumlik, vatan muhabbati, yolg'izlik singari motivlarni ifodalash mumkinligi fikrimizga dalildir. "Poeziya orqali, poetik obrazlar orqali shoir nimani ifodalaydi, hayotni qanday aks ettiradi – bu ikki masala o'z ahamiyati jihatidan bir-biridan muhim, bir-biridan mas'uliyatli" [Akramov B. 1:7]. Boshqacha aytganda, bunda shoirning poetik olami, mavjud hayot haqiqatini tasvirlash mahorati, tanlangan lirik manzaraning hayot mantig'iga mosligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa peyzaj lirikasi namunalarida mavjud hayot tasviri bilan hissiyot va tuyg'u, fikr va mushohada o'zaro uyg'un holda bo'ladi, parallel ifodalanadi. U shunchaki manzaraning so'zdagi aksi emas, u tafakkurning suratidir. Abdulla Oripov ijodidan keltirilgan tahlillar buni isbotlab turibdi.

Adabiyotlar:

1. Акромов Б. Шеърят гавҳари: Лирикада образ муаммоси. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979. – 168 б.
2. Орипов А. Танланган асарлар. 4 жилдлик. 1-жилд. – Т.: Ф.Фуллом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 2000. – 432 б.
3. Раҳимжонов Н. Асқад Мухтор поэтикаси: Рисола. – Т.: Ф. Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи. 2003. – 72 б.
4. Эркинов А. Навоий – пейзаж устаси. – Т.: Фан, 1998. – 64 б.
5. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/maqsuda-ergasheva-abdulla-oripov-sheriyatning-oziga-xos-xususiyatlari.html> -